

„GAČROVSKÁ“ POLITOLOGIE

O panelu 408, vztahu k právu, projektech, financích a leccems dalším

DOI: 10.5817/PC2013-2-206

Základní ambicí tohoto textu je reflexe tříleté, v některých případech až pětileté zkušenosti jeho pěti autorů s praktickým fungováním panelu č. 408 *Politologie – právo* oborové komise OK 4 – *Společenské a humanitní vědy Grantové agentury České republiky* (dále jen familiárně „náš panel“, resp. ve zkratce „GAČR“). Autoři by v textu rádi zformulovali, při plném respektu k závazkům, které podepsali stran mlčenlivosti jak stran hodnocení jednotlivých projektů, tak co se týče některých parametrů stávající procedury posuzování předložených projektů, některé základní postřehy týkající se toho, co název textu označuje, čistě pracovní, za „gačrovskou politologii“. Základním cílem je přispět ke standardní komunikaci uvnitř české politologické badatelské komunity, k níž se autoři primárně cítí být nejen příslušní, ba i povinováni profesní loajalitou.

Implicitní vstupní předpoklad tohoto textu přitom zní: řada nikoli nepodstatných okolností či procedurálních parametrů souvisejících s procedurou posuzování projektů není, resp. nemusí být všeobecně v české politologické komunitě známá, což ve svých důsledcích může způsobovat až deformaci projektové soutěže samé; v některých bodech jde přitom, dle našeho soudu, o nedostatky fungování GAČR, v některých se však spíše jedná o projevy interní pracovní kultury panelu.

Základní data: počty, úspěšnost, náklady

Během „služebního období“ našeho panelu došlo od roku 2009 k několika významným změnám, jež se týkaly klíčových faktorů ovlivňujících celkovou úspěšnost návrhů projektů. Konkrétní data budou uváděna pro celou oborovou komisi OK 4, pod kterou náš panel spadá. Specifické údaje pouze pro jednotlivé panely totiž bohužel GAČR nezveřejňuje, připojujeme proto zároveň náš subjektivní komentář týkající se případných osobitých trendů v našem panelu 408:

1. Výrazný nárůst podílu víceletých projektů (z 16 % u grantů udělených r. 2009 na 38 procent u grantů udělených r. 2012), což v delším časovém horizontu zvyšuje rozpočtové nároky na již běžící projekty. I v našem panelu jsme registrovali postupný růst počtu návrhů čtyřletých projektů, naopak návrhy pětiletých projektů zůstaly spíše výjimkou.
2. Výrazný růst průměrné ceny standardních projektů. Měřeno průměrnými náklady na první rok řešení udělených standardních projektů, došlo v podstatě ke stoprocentnímu nárůstu (z cca 400 000 Kč u grantů udělených r. 2009 na cca 800 000 Kč u grantů udělených r. 2012). Průměrné náklady na celou dobu řešení standardních projektů pak vzrostly z cca 4 000 000 Kč u projektů podaných v roce 2010 na cca 7 200 000 Kč u projektů podaných v roce 2012.¹ V našem panelu lze nárůst průměrných nákladů přičíst zejména rostoucím mzdovým požadavkům, které u většiny návrhů projektů tvoří největší položku v rozpočtu.
3. Výrazný nárůst počtu podaných návrhů standardních projektů (z 604 v r. 2009 na 769 v r. 2012), přičemž právě náš panel měl nejvyšší absolutní meziroční nárůst počtu

všech podaných návrhů projektů ze všech sociálních věd a humanitních oborů v letech 2011–2012.

4. Zcela minimální nárůst počtů udělených standardních grantů od roku 2010 (v řádu jednotek ročně), což vzhledem k výraznému nárůstu počtu podaných návrhů projektů (v řádu desítek ročně) znamenalo výrazný pokles průměrné úspěšnosti u standardních projektů: konkrétně z více než 37% v roce 2009 na 17,5% v roce 2012. Náš panel tento celkový trend klesající průměrné úspěšnosti grantových návrhů ve společenských vědách poměrně věrně kopíruje (srovnej GAČR 2013; Matějů 2013).²

Obecné podmínky

Klíčový kontext pro výše uvedená data přirozeně představuje obecná strategie GAČR i limity, které GAČR nastavuje český stát. Do dalších let GAČR plánuje zavést řadu opatření, která mají zajistit udržitelnost financování celého grantového systému. Konkrétně například v již vyhlášené soutěži v roce 2013 GAČR:

- nehodlá akceptovat náklady na běžnou³ vybavenost pracoviště, včetně např. dosud oblíbených nákupů notebooků – ty bude nutno hradit z režijních nákladů projektu;⁴
- omezila délku řešení standardního projektu na maximálně 3 roky;
- specifikovala rozsah/rozpětí závazných mzdových tarifů pro řešitele i spoluřešitele;
- stanovila, že každý navrhovatel může v jedné soutěži podat pouze jeden návrh projektu.

Tyto a některé další novinky jsou specifikovány v zadávací dokumentaci, se kterou doporučujeme detailní seznámení se, a to každý rok, jinak hrozí nejen nižší hodnocení návrhu projektu či krácení jeho rozpočtu, ale i vyloučení z formálních důvodů, a to i u sebelépe odůvodněného návrhu projektu!

Politologie versus právo

Jiným faktorem, který ovlivňuje úspěšnost návrhů projektů v oboru politologie, je počet a kvalita v daném roce podaných návrhů projektu v oblasti právních věd. Náš panel je totiž (podobně jako většina hodnotících panelů GAČR v sociálních vědách) dvouoborový, což reflektuje i jeho personální obsazení: pět politologů a pět právníků. Hodnocení návrhů projektů ze dvou příbuzných, nicméně nikoliv totožných oborů je (a pochopitelně i vždy bude) poněkud komplikované. Z pohledu autorů tohoto textu se zdrojem jistých napětí stávaly zaprvé debaty o různosti nároků na kvalitu metodologické části – ve smyslu větší přesnosti u projektů politologických. Druhou odlišností s dopady na celkové hodnocení pak tvořily přísliby publikačních výstupů v impaktovaných časopisech, které jsou u právních projektů stále spíše výjimkou, zatímco u naprosté většiny kvalitních politologických projektů se dnes již jedná o nevyhnutelnost.

Přísnější nároky na metodologii a impaktované publikační výstupy na jednu stranu vnímáme pozitivně coby znak postupného sblížení se české politologie s mezinárodními standardy. Na druhé straně však poněkud problematizují přímou porovnatelnost kvality návrhů politologických a právních. Během „služebního období“ našeho panelu se proto praktikovalo kolegiální respektování hodnocení návrhů projektů členy panelu reprezentujícími daný vědní

obor, což v některých letech vedlo k určité nevyváženosti poměru financovaných politologických a právních projektů (zejména standardních, viz tabulka č. 1). Je nicméně třeba zdůraznit, že celkový poměr všech financovaných projektů (standardních i tzv. post-doc) za čtyři datově zpracované roky fungování našeho panelu byl vyvážený: 29 politologických projektů a 32 právních projektů. Otevřenou otázkou každopádně zůstává, zda se podobnou vyváženost a vzájemný respekt mezi politologickou a právní částí panelu podaří udržet i v dalších letech vzhledem k pravidelné obměně složení panelu (každý člen panelu může být jmenován pouze na dvě po sobě jdoucí dvouletá období).

Tabulka č. 1: Celkové počty a oborové poměry udělených grantů GAČR v panelu Právní vědy a politologie v letech 2010–2013

Rok zahájení řešení projektů	Standardní Udělené/Politologie/Právo	Post-doc Udělené/Politologie/Právo	Celkem Udělené/Politologie/Právo
2013	14 / 6 / 8	5 / 2 / 3	19 / 8 / 11
2012	11 / 2 / 9	6 / 5 / 1	17 / 7 / 10
2011	10 / 7 / 3	4 / 2 / 2	14 / 9 / 5
2010	8 / 4 / 4	3 / 1 / 2	11 / 5 / 6
Celkem	43 / 19 / 24	18 / 10 / 8	61 / 29 / 32

Zdroj: Zpracováno autory na základě dat z GAČR (2013).

Na vědomí předkladatelům projektů

Klíčovou náplň práce členů panelu přirozeně představovalo posuzování jednotlivých projektů. Na základě vlastních zkušeností můžeme konstatovat, že z formálních parametrů každého projektu se jako nejdůležitější jeví to, aby žadatel jednoznačně prezentoval počet a typy zamýšlených výstupů, přirozeně v souladu s metodikou RVVI. Počet a kvalita výsledků projektu musí odrážet velikost týmu, podíl jednotlivých členů na řešení projektu a přirozeně i délku trvání projektu. Odlišná očekávání jsou v případě dvouletého individuálního projektu a jinak je tomu u týmově vystavěného čtyřletého projektu. Ve všech případech by měl být počet výstupů jednoznačně specifikován, rozvržen v rámci harmonogramu a finálně sumarizován. Proto jsme jako nepřijatelné a diskvalifikující vnímali všeobecné přísliby typu „bude publikována série textů“. V takovém případě totiž panel neví ani kolik, ani v jaké podobě, ani s jakým typem výstupu lze v případě podpory projektu počítat. Kontrola výsledků je tak předem znemožněna a projekt proto zákonitě není navržen k podpoře. Zároveň lze jen doporučit, aby byly výstupy reálné: kromě přehnané kvantity, ústící často do neschopnosti pozdějšího splnění (což je důvod k zastavení financování projektu), jsou typicky kontroverzní až nedůvěryhodné přísliby impaktovaných publikací u řešitele, který doposud žádný IF nezískal, nebo nadsazené návrhy tohoto typu publikací v prvním roce řešení; nereálnost této ambice potvrdí každý z nás ze zkušeností s recenzním řízením v impaktovaném periodiku. Mimochodem, aktuální praxe počítá s tím, že se roční i finální hodnocení projektů soustřeďuje na porovnání „uplatněných“ výstupů s výstupy příslibenými v původní verzi, díky níž byl/je projekt financován. Kategorie výstupů „neuplatněných“ nemusí představovat alibi, na jaké se řada řešitelů projektů pravděpodobně spoléhá...

V případě slibovaných výstupů by také mělo být samozřejmostí, že řešitel má představu o charakteru zamýšlené finální knihy: to znamená o jejím rozsahu, cílové skupině a vydavateli. Jako členové panelu jsme v těchto datech vždy hledali obranu před pokusy o prezentaci minimálních paperbackových manuálů jako údajně plnohodnotných výstupů kategorie B. S monografiemi jako typickým finálním výstupem ze sociálněvědního projektu je pak v naší komisi, resp. v našem panelu spojena ještě jedna obtíž: totiž otázka doložení jejich existence. Narážejí zde na sebe stereotypy naší politologické komunity, spoléhající na dlouholetou praxi, že kniha se píše až na samý konec, v zásadě „klidně“ až po skončení financování projektu, a stále striktnější (byť v některých svých parametrech podle nás nedomyšlená, resp. legislativně nedotažená) pravidla GAČR. Ta naopak počítají s tím, že v momentu závěrečného hodnocení projektu, to znamená typicky v březnu následujícím po ukončení projektu, je panelu k dispozici fyzický výtisk monografie. Jasná formulace, co je tímto požadavkem míněno (zda např. zalomený text monografie s potvrzením nakladatelství), bude zjevně úkolem nové personální sestavy panelu. V této souvislosti pak upozorňujeme na (překvapivě dosud nijak hojně využívanou) možnost institutu odložení závěrečných zpráv⁵, který může pomoci řešiteli právě v situaci absence finálního výstupu. Ve hře je každopádně hodnocení „splněno s výhradou“, resp. „nesplněno“ a všechny z nich plynoucí nepříjemné důsledky pro konkrétního řešitele.

Odpovídající pozornost při posuzování formálních stránek všech projektů je přirozeně věnována finanční stránce projektu a prezentaci řešitelského týmu. Rozpačitě z hlediska odborných kapacit působí např. návrh, kde jsou nekoherentní jednotlivé údaje o navrhovateli. Korektní vyplnění tabulek o žadateli je prostě jednou z podmínek úspěchu projektové žádosti. Výběr vhodných projektů má totiž ústít do podpory excelentních týmů a zajímavých projektů, nikoliv ad hoc sestavených řešitelských skupin bez zjevného společného badatelského záměru; z některých projektů např. až příliš okatě číselná snaha zahrnout do nich celé personální osazenstvo předkladatelské instituce. Podobně není cílem GAČR podporovat konferenční turistiku, jejímž výsledkem nejsou zřetelné výstupy. Jednoduše řečeno – očekává se, že navržený způsob nakládání s financemi bude výhradně směřovat k dosažení řešení.

Poznámky metodologické

Kvalita návrhů projektů z hlediska výzkumného designu a použitých metod patří dlouhodobě k nejproblematictějšímu aspektům grantových přihlášek. To dokazují i posudky zahraničních oponentů, ve kterých se pravidelně vyskytují vážné připomínky k celému výzkumnému designu, způsobu získávání dat i navrhovaným metodám analýzy. Příliš často jsme se v návrzích projektů setkávali s nedostatky typu zcela chybějícího popisu výzkumného designu, nevhodně zvolené metody výzkumu, nejasných nebo nevhodných datových zdrojů, nedostatečného nebo zcela absentujícího popisu analytických metod. Málokdy jsme měli možnost setkat se s rozpracovaným výzkumným designem, ze kterého by bylo naprosto zřejmé, jakým způsobem proběhne celý řetězec výzkumné práce od začátku až do konce.

A tak pokud jde o metodologické zajištění projektů, autoři by rádi upozornili na dva hlavní problémy. Jednak se vyskytovaly projekty, které byly dobře koncepčně zajištěné, avšak empirický přístup nebyl dostatečně věrohodně popsán a rozpracován do roviny zřejmé operacionalizace zkoumaných jevů či proměnných a konkrétních metodických postupů. Je

třeba říci, že jsme se jako panelisté snažili respektovat fakt, že u projektu, jehož financování není dosud zajištěno, není možné předpokládat plně dotažený výzkumný design. Na druhé straně je také třeba říci to, že jasný náznak či směr detailnějšího rozpracování konkrétních metodických postupů posiloval důvěryhodnost projektu a zvyšoval šanci na jeho financování. Je nesporně důležité, aby návrh projektu jasně prokazoval, že žadatel ví, co chce zkoumat, pomocí jakých koncepčních nástrojů a jakých metodických postupů. Aby projekt obsahoval kritické zhodnocení různých metod, které by bylo možné pro dané téma využít, a argumentaci, proč si výzkumný tým zvolil právě takovou sadu metod, jakou hodlá využít. Na jedné straně se v návrzích projektů často široce diskutují rozdíly v teoretických přístupech k tématu, nesrovnatelně méně se však diskutují různé přístupy ke zkoumání, tedy různé dosud použité metody výzkumu.

Na druhé straně se v panelu často vyskytovaly projekty, jejichž metodické postupy byly jasně a detailně představeny a rozpracovány, ale jejich koncepční zajištění bylo slabé, případně zcela absentovalo. V rostoucí konkurenci projektů se jedná o hendikep, který může vést k odmítnutí financování projektu. Tendence k důkladnému empirismu je sice vesměs žádoucí, ne však za cenu rezignace na nosný koncepční background, který je pro věrohodnost a produktivitu určitých metodických postupů (např. případových studií) zcela zásadní. To nemá znamenat, že navrhovatelé „přetíží“ projekt výčtem relevantní i méně relevantní teorie, dlouhými rešeršemi literatury, která se nějakým způsobem tématu plánovaného výzkumu dotýká. Z projektu přitom často nebývá zřejmé, jak budou představené teoretické koncepty zakomponovány do výzkumného designu. Tedy zda a jak budou předložené teorie testovány v připravovaném výzkumu. Často tak teorie není vnímána jako východisko pro navržení výzkumného designu, ale pouze jako důkaz navrhovatelovy kompetence v oboru (ve smyslu znalosti existence publikovaných prací v daném tematickém okruhu).

V tomto kontextu stojí za poznámku, že nezanedbatelný počet předkládaných návrhů projektů, pokud vůbec představily metody výzkumu, přicházely s vlastními „originálními“ metodami a přístupy k výzkumu, které nijak nereflektovaly fakt, že stejná nebo obdobná problematika bývá v kvalitních zahraničních výzkumech řešena určitým typem metod a zcela konkrétními, často standardizovanými postupy, které jsou pro daný typ výzkumu dlouhodobě ověřené. Smyslem výzkumu samozřejmě není pouze replikovat předchozí ověřené postupy výzkumné práce, současně je však žádoucí, aby „nové“ postupy a metody byly náležitě obhájeny. Realita je však často taková, že se k novým a nestandardním metodám uchylují spíše badatelé, kteří standardní metody používané pro obdobná témata prostě neznají.

Podobně problematické bývá v některých případech i představení dat, ze kterých bude výzkum vycházet. Jedná-li se o data, která bude výzkumný tým sám sbírat v průběhu výzkumu, nezdědka jsou metody jejich sběru nedostatečně popsány. Nejsou zřejmé kvalitativní standardy, které výzkumníci hodlají uplatnit na proces sběru dat. Jako hodnotitelé jsme pak často nebyli schopni udělat si představu o tom, v jaké kvalitě je výzkumný tým schopen data pořídit, a tím také, jakou kvalitu výsledků lze na základě takových dat očekávat. Jedná-li se o již existující data, která budou výzkumníci využívat, měly by být jasně popsány zdroje, ze kterých budou data pořízena, a podoba, ve které budou data získána a následně analyzována. Bohužel jsme se setkávali i s případy, kdy navrhovatel projektu plánoval problematický a ne-transparentní sběr dat, přestože již existují data z kvalitních výzkumů, která by pro danou analýzu byla vhodnější, a bylo by je tudíž možné sekundárně vytěžit. Ukazuje se, že v některých

případech badatelé nemají povědomí o veškerých datových souborech, které jsou pro jejich téma dostupné.

K obecnému výzkumnému zaměření projektů je také možné dodat, že stále menší šanci na financování mají projekty, které chtějí pouze překlápet/uvádět výsledky světového či evropského bádání do českého kontextu. Bez vlastní přidané hodnoty na úrovni mezinárodního bádání je v současnosti projekt v zásadě odsouzen k neúspěchu; zdůvodnění, že téma ještě nebylo v české politologii reflektováno, je prostě nedostatečné.

Stále menší šanci na financování také postupně mají projekty, které jsou zaměřeny čistě deskriptivně a spíše než na analýzu a řešení problémů se soustřeďují na mapování „bílých míst“. Analýza reálných sociálních a politických problémů a hledání jejich možných řešení – formou hypotéz a výzkumných otázek – podle nás představuje sílicí proud politologického bádání a autoři tohoto textu považují tento trend za žádoucí. Jinak řečeno – měli jsme prostě za to, a koneckonců to odpovídá západnímu sociálněvědnímu mainstreamu, že výzkumy, které jsou problémově orientované, mají být v soutěži favorizovány.

K tematickému zaměření předkládaných výzkumných projektů je pak na obecné rovině namísto dodat, že svoji roli hrála, a předpokládáme, že v budoucnu bude hrát stále více, relevance výzkumu z hlediska jeho společenské závažnosti. Peníze na výzkum jsou omezené a situace, kdy bude třeba selektovat mezi výborně připravenými projekty, samozřejmě nastoluje legitimní otázku: „potřebujeme to skutečně zkoumat?“ Tato otázka je přirozeně kontextuální a do jisté míry kulturně i subjektivně podmíněná. Lze proto předpokládat trvalou kontroverze nad uplatňováním takového kritéria a bylo by zbytečné se nad tím pohoršovat. Na druhé straně v situaci omezených zdrojů je realistické si připustit, že česká věda nedokáže financovat zkoumání všeho potřebného. Otázka o prospěšnosti či naléhavosti toho či onoho bádání prostě představuje kontroverzní téma a diskusi k těmto otázkám považujeme za potřebnou a legitimní.

Pokus o optimismus na závěr

Dle našeho společného soudu představuje politologie významnou součást veřejné sféry, která by měla být schopna poskytovat reflexi její politické dimenze. Význam politologie pro hodnocení kvality demokratického (i nedemokratického) vládnutí i pro porozumění jeho socio-kulturním i institucionálním předpokladům se nám jeví jako zásadní. Lze argumentovat tím, že pro věrohodnost a produktivitu vlastního (sebe)pozorování je důležité podpořit jak projekty čistě teoretické, tak i projekty ryze empirické. Ovšem teprve když badatelé dokážou navázat produktivní dialog mezi teorií a empirií, lze to považovat za optimální stav. Stejně tak pozitivní deskripce může vést k odhalování skrytých a strukturních problémů či nebezpečných trendů, které mohou uniknout pozornosti badatelů zaměřených na akutní problémy současnosti. Ty se však vždy zdají jako naléhavější a jejich financování potřebnější. Orientace na současné problémy je pochopitelná, avšak schopnost anticipovat problémy budoucí je neméně důležitá. Lze se dokonce domnívat, že vyspělé země jsou právě ty země, které dokážou budoucí problémy lépe předvídat, a tím i redukovat jejich negativní politické a sociální důsledky. Konsolidované demokracie si zpravidla uvědomují význam sociálněvědního bádání pro udržitelnost a reprodukovatelnost demokracie samé. Nezbyvá než doufat, že se tato závěrečná poznámka týká i České republiky.

P.S. V kontextu celého textu přejeme novým členům panelu 408 z řad politologů při posuzování nových i již financovaných projektů šťastnou ruku a otevřenou mysl; nu a všem žadatelům o grantovou podporu zdar a úspěch.

Poznámky:

1. Znovu zdůrazňujeme: nejde o částky týkající se panelu 408, nýbrž celé komise OK 4.
2. Grantová agentura ČR, Grantové projekty – statistika viz: <http://www.gacr.cz/statistiky/> a Matějů, P.: *Grantová agentura ČR: Aktuální informace s výhledem do budoucnosti*. Prezentace přednesená na 10. zasedání předsednictva Rady vysokých škol 21. 3. 2013. Viz <http://www.radavs.cz/clanek.php?c=1471&oblast=15&hledani=Mat%ECj%F9>.
3. Srov. *Zákon č. 130/2002 Sb.*, § 36 Grantová agentura, odst. (2), písmena c) a d), která definují financování v rámci GAČR jako „účelové“, nikoli „institucionální“ (tedy nikoli běžné vybavení pracoviště). Výpočetní technika bude uznatelným výdajem pouze za předpokladu, že návrhové prokáže, že se nejedná o běžné vybavení pracoviště a že je nezbytná pro účely realizace experimentu či jiného úkonu.
4. Srov. *Zadávací dokumentace*, článek 3.3.3., odst. (6): Mezi způsobilé náklady lze zahrnout doplňkové (režijní) náklady vzniklé v přímé časové a věcné souvislosti při řešení grantového projektu (např. administrativní náklady, náklady na pomocný personál a infrastrukturu). Maximální výše takových nákladů je 20 % z částky celkových uznaných nákladů grantového projektu požadovaných od GAČR.
5. Srov. *Zadávací dokumentace*, článek 4.3., odst. (3): Příjemce je oprávněn požádat o prodloužení lhůty hodnocení závěrečné zprávy formou vyplnění formuláře Část ZO, který předloží ve lhůtě dle odst. (2) tohoto článku společně s těmi částmi závěrečné zprávy, které lze již v konečné podobě zpracovat a doručit. V tomto případě je příjemce povinen v termínech vždy k 31. 1., nebo k 31. 7., nejpozději však do 577 dní od ukončení řešení projektu, doručit zbývající části závěrečné zprávy, v rámci které budou vyplněny zejména veškeré údaje ve formulářích Část ZC a Závěrečná karta projektu s veškerými přílohami závěrečné zprávy.

Použité zdroje:

Grantová agentura ČR. 2013. *Grantové projekty – statistika*. Praha: GAČR (<http://www.gacr.cz/statistiky/>).
Matějů, Petr. 2013. *Grantová agentura ČR: Aktuální informace s výhledem do budoucnosti*. Prezentace přednesená na 10. zasedání předsednictva Rady vysokých škol 21. 3. 2013 (<http://www.radavs.cz/clanek.php?c=1471&oblast=15&hledani=Mat%ECj%F9>).

Oldřich Bureš, Jan Holzer, Karel B. Müller, Tomáš Lebeda, Markéta Pitrová